

การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูในศูนย์การเรียนรู้ ชุมชนชาวไทยภูเขา จังหวัดเชียงใหม่

ชรินทร์ มั่งคั่ง¹

พัชนี จันทรศิริ

พิมพ์า นวลสุวรรณค์

มุกดาวรรณ สังข์สุข

พัชราภรณ์ อนุกุล

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทการจัดการเรียนรู้และแนวทางการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาในจังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมายที่ให้ข้อมูลหลักได้จากการเจาะจงครูศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่สูงซึ่งเป็นพื้นที่ที่พัฒนาโครงการหลวงและมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาที่เข้าไปจัดการเรียนการสอนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 17 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมีแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบบันทึกการสนทนากลุ่มโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาจากผลการวิจัย พบว่า บริบทการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูได้มีการกระบวนจัดการการเรียนรู้เชิงพื้นที่โดยสำรวจและรวบรวมข้อมูลหมู่บ้านเพื่อเป็นองค์ความรู้ในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนก่อนวัยเรียน และผู้เรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ไม่รู้หนังสือ การพัฒนาอาชีพให้กลุ่มผู้สนใจในชุมชน การพัฒนาทักษะชีวิต โดยใช้วิธีการประสานงานกับผู้นำชุมชน การสร้างเครือข่ายในท้องถิ่น การมีส่วนร่วมประชุมกับชุมชน และการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเพื่อให้คนชุมชนได้รับรู้การเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ในส่วนการใช้องค์ความรู้เชิงพื้นที่ของครูที่นำองค์ความรู้ไปดำเนินการจนเกิดแนวปฏิบัติที่ดีแก่ ชุมชนมีแผนพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ชุมชนมีเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พลเมืองมี

¹ คณาจารย์ ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

จิตสำนึกท้องถิ่น ผลของการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน คือ ชุมชนมีพลังเข้มแข็งในการอนุรักษ์ ประเพณี สืบทอดวัฒนธรรมชนเผ่า จัดตั้งกลุ่มสมุนไพรรักษาบ้านเพื่อการดูแลสุขภาพและ อนามัยของชุมชน มีกลุ่มพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น สร้างปัญญาและข้อบังคับของชุมชนเพื่อ อยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างสันติ สำหรับแนวทางการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่าง ยั่งยืนของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมี 5 องค์ประกอบ คือ FPCIL ได้แก่ 1) การอำนวยความสะดวก (facilitator: F) 2) การจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม (participatory assessment and planning: P) 3) การเพิ่มคุณค่าทุนชุมชน (community capital value added: C) 4) การสร้างนวัตกรรมชุดความรู้ (innovation of knowledge: I) และ 5) การถอดบทเรียน (lesson-learned: L)

คำสำคัญ : การจัดการความรู้ ศูนย์การเรียนรู้ ครู พื้นที่สูง การพัฒนาอย่างยั่งยืน

Knowledge Management for sustainable development highland Area of Teachers in Mae Fah Laung Learning Center for Hilltribes, Chiang Mai

Charin Mangkhang²

Patchanee Junsiri

Pimpa Nuansawan

Mukdawan Sangsuk

Patcharaporn Anukul

Abstract

The aimed of this research to study the context of knowledge management and guidelines for sustainable development highland area of teachers in Mae Fah Laung learning center for hilltribes. This research was a qualitative research method. The key informants were purposive from voluntary 17 teachers in the learning center for hilltribes in basic education level. Instruments used included form in-depth interviews, form recording group discussion whose results would be analyzed in term of content analysis. The results of the study showed that the context of knowledge management highland area for sustainable development of the teachers has been organized with area-based learning process via the investigate and integrate basic information community to knowledge construction for learning management to early childhood students, basic education students, illiterate students, career development for Interested groups in the community, life

² A faculty member of Education, Chiang Mai University.

skill development by using an approach the community leadership collaboration, community network construction, community participation, and sharing information for people in community to know about has been external changing society. In addition area-based knowledge application was applied by the teachers to the best practice such as participatory assessment and community planning, community network for environment and natural resources conservation, citizens are locality awareness. The outcome of sustainable development highland area was the community has a power of tradition conservation, indigenous culture inheritance, traditional herbs group establish for health care and health of the community, community band for local product development, declaration create and agreement community for in order to living peacefully in the community. The guidelines for sustainable development highland area of teachers had 5 components or FPCIL: (1) F: Facilitator (2) P: Participatory assessment and planning (3) C: Community capital value added. (4) I: Innovation of knowledge and (5) L: Lesson-learned.

Keywords: knowledge management, learning center, teachers, highland area, sustainable development

บทนำ

สภาพพื้นที่สูงคือพื้นที่ที่เป็นที่อยู่ของประชากรซึ่งตั้งบ้านเรือนและที่ทำกินในบริเวณที่มีความลาดชันสูงกว่าระดับทะเล 500 เมตร โดยพื้นที่สูงในประเทศไทยครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 67.22 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 53 ของพื้นที่ใน 20 จังหวัด พื้นที่ตั้งชุมชนบนที่สูงส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำที่สมบูรณ์ ประมาณร้อยละ 88 ของหมู่บ้านมีการคมนาคมยากลำบาก ทำให้หน่วยงานของรัฐเข้าไปดำเนินงานพัฒนาบนพื้นที่สูงได้ไม่ทั่วถึง นอกจากนี้พื้นที่สูงยังคงมีปัญหาสิ่งแวดล้อม และการขยายพื้นที่เพื่อการเกษตรอย่างต่อเนื่อง ในเชิงสังคมนั้นประชากรบนพื้นที่สูงประกอบด้วย ชชาติพันธุ์ 15 ชนเผ่า มีจำนวนประชากร 964,916 คน อาศัยกระจุกกระจายอยู่ในหมู่บ้านทั้งหมด 3,829 กลุ่มบ้าน โดยส่วนใหญ่จะกระจายอยู่ในจังหวัดภาคเหนือ 12 จังหวัด จำนวน 851,282 คน หรือร้อยละ 88.22 ของชาวไทยภูเขาทั่วประเทศ โดยจังหวัดเชียงใหม่ มีชาวไทยภูเขามากที่สุด จำนวน 244,291 คน (ร้อยละ 25.31) รองลงมาคือจังหวัดตากและจังหวัดเชียงราย มีจำนวน 130,065 คน และ 130,054 คน ตามลำดับ (ร้อยละ 13.47) ตลอดเวลาที่ผ่านมา รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาพื้นที่สูงมาอย่างต่อเนื่อง โดยในช่วง พ.ศ.2498-2512 รัฐบาลให้ความสำคัญในการแก้ไขปัญหาด้านความมั่นคงโดยมองปัญหาพลเมืองพื้นที่สูงในฐานะชนกลุ่มน้อย ซึ่งหน่วยงานหลักที่ดำเนินการ คือ ตำรวจตระเวนชายแดน และกรมประชาสัมพันธ์ และระหว่าง พ.ศ. 2512-2534 ได้เน้นการแก้ไขปัญหาการปลูกพืชเสพติด ควบคู่กับการแก้ไขปัญหาด้านความมั่นคงเป็นหลัก ต่อมาจึงเน้นการพัฒนาในเชิงบูรณาการมากขึ้น อย่างไรก็ตามในปัจจุบันพื้นที่สูงยังคงมีปัญหาที่จำเป็นจะต้องให้ความสำคัญในการแก้ไขอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับ การเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ ปัญหาสภาพยากจน ยาเสพติดและรายได้น้อย (สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (สวพส.), 2555)

ผลการสำรวจเพื่อจัดทำแผนยุทธศาสตร์ของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2560-2564) พบว่า 1) เกษตรกรในชุมชนพื้นที่สูงของพื้นที่พัฒนาโครงการหลวงมีครัวเรือนเกษตรกรที่ยากจนร้อยละ 23 และเป็นครัวเรือนเกษตรกรที่ยากจนด้านอาหารร้อยละ 17 ซึ่งสภาพความยากจนได้ก่อให้เกิดปัญหาสังคม มีการทุจริตคอร์รัปชัน พลเมืองขาดโอกาสที่จะเข้าถึงบริการการศึกษาที่มีคุณภาพ และการแย่งชิงทรัพยากร

(สวพส., 2560) สาเหตุสำคัญของความยากจนนั้นเกิดจากเกษตรกรสร้างผลผลิตได้น้อย ต้นทุนการผลิตสูง ในขณะที่ราคาสินค้าเกษตรค่อนข้างต่ำและค่อนข้างผันผวน นอกจากนี้ เกษตรกรยังมีช่องทางการตลาดน้อย และไม่มีโอกาสสร้างรายได้นอกภาคการเกษตร เท่าที่ควร 2) มีระบบการผลิตที่ใช้สารเคมีเกษตรอย่างไม่เหมาะสมทำให้เกิดการปนเปื้อนของ สารเคมีเกษตร เกิดการตกค้างทั้งในผลผลิตและในสิ่งแวดล้อมทั้งดินและน้ำ สาเหตุส่วนใหญ่ เนื่องมาจากเกษตรกรบนพื้นที่สูงยังขาดความรู้และทักษะในการ เพาะปลูกที่เหมาะสม และ ส่งผลกระทบต่อระบบทรัพยากรน้ำและผู้ที่อยู่อาศัยบนพื้นที่ราบด้วย 3) พื้นที่ทำกินเสื่อมโทรม พื้นที่ทำการเกษตร ร้อยละ 96.48 ของพื้นที่สูงในจังหวัดของภาคเหนือ นอกจากนี้ยังเกิดจากการเพิ่มขึ้นของประชากรในครัวเรือน การอพยพเข้ามาของประชากรจากนอกประเทศและ จากพื้นที่ราบของประเทศไทย ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ 4) ความ ขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะระหว่างชุมชนบนพื้นที่ต้นน้ำและพื้นที่ท้ายน้ำ รวมไปถึงความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน เนื่องจากต่างมีจุดยืนและมุมมองการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติต่างกัน ทั้งทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ โดยร้อยละ 77.74 ของ ครัวเรือนเกษตรกรบนพื้นที่สูงใน 12 จังหวัด ยังอาศัยการตัดไม้เพื่อการใช้ประโยชน์ใน ครัวเรือน 5) ปัญหาด้านสังคมในอนาคตชุมชนบนพื้นที่สูงอาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจาย และมีวัฒนธรรมเฉพาะ อาศัยกฎระเบียบชุมชน และความเชื่อทางศาสนาเป็นกรอบการดำรงชีวิต และการสร้างความสงบสุขในสังคม ลักษณะเช่นนี้ทำให้ชุมชนมีภูมิต้านทานต่อการ เปลี่ยนแปลงน้อย ปัจจุบันสังคมของชุมชนพื้นที่สูงเปิดสู่สังคมภายนอกมากขึ้น ทำให้มี ความล่อแหลมต่อปัญหาต่างๆ ทั้งปัญหาเยาวชน การขาดจิตสำนึกต่อสังคม การแพร่ระบาดของ ยาเสพติด โรคเอดส์ รวมทั้งปัญหาด้านความมั่นคงตามแนวชายแดน ขณะเดียวกัน เยาวชนบนพื้นที่สูงมีแนวโน้มที่จะอพยพไปประกอบอาชีพในเมืองมากขึ้น ทำให้ขาดแคลน แรงงานในชุมชน (เบญจพรหม เอกะสิงห์ และฉันทยา พรหมบุรมย์, 2545; สวพส., 2555)

การศึกษาจึงใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในสังคมทั่วโลกที่นำมาพัฒนาพลเมืองเพื่อสร้างความ เข้มแข็งให้กับชุมชน สำหรับประเทศที่พัฒนาแล้วล้วนแต่ในสังคมมีประชาชนได้รับการพัฒนา ด้านการศึกษาที่มีคุณภาพมาก่อนแล้วจึงค่อยมุ่งพัฒนาในด้านอื่นๆ ต่อไป เหตุผลสำคัญนี้ทำให้ทุกภาคส่วนก็เริ่มมีความตระหนักให้ความสำคัญมากขึ้น และได้ปรากฏภาพความชัดเจน

ขึ้นเมื่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่บัญญัติสาระที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย องค์กรหน่วยงานต่างๆ ในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา และพัฒนาทางการศึกษา ไม่ว่าจะเป็น การให้สังคมได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ให้สถาบันการศึกษามีการประสานความร่วมมือ กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ชุมชนทุกๆ ฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ ซึ่งสาระและ หลักการดังกล่าวมีระบุในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อ การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยใช้หลักการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย 1) ความสามารถในการแข่งขันบนพื้นฐานทรัพยากรและความสามารถของ สถาบัน 2) ความสามารถในการตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและกลุ่มผู้มีส่วนได้ ส่วนเสีย และ 3) ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่นและความเป็นสากล (อนรรักษ์ ปัญญาวัฒน์ และคณะ, 2557) ดังนั้นคนเป็นกุญแจสำคัญนำไปสู่ความ ยั่งยืน เนื่องจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะมีเสถียรภาพ สามารถกระจายความมั่งคั่ง อย่างทั่วถึงทุกระดับได้ต้องมีรากฐานมาจากปัจจัยอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการศึกษาที่ ต้องให้ความสำคัญกับตัวแปรสำคัญเกี่ยวกับหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนให้ เอื้อต่อการผลิตกำลังคนที่มีความสามารถในการเป็นผู้ประกอบวิชาชีพสามารถสร้างสรรค์ นวัตกรรมของตนเอง ให้เป็นที่ยอมรับ และมีความสามารถในการแข่งขันในระดับสากล สำหรับแนวคิดการพัฒนาของประเทศไทยในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาได้ให้ความสำคัญกับ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ไม่สมดุลกับการพัฒนาด้านอื่น แนวคิดเกี่ยวกับการ พัฒนาประเทศนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 เป็นต้นมาว่าถึงแม้ การพัฒนาจะทำให้เศรษฐกิจเจริญเติบโต แต่เป็นการเติบโตที่มีรากฐานการพัฒนาไม่ เข้มแข็ง ขาดการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม อีกทั้งไม่ได้คำนึงถึงวิกฤตของสิ่งแวดล้อม เท่าที่ควรจึงเป็นการเติบโตที่ไม่สมดุลและไม่ยั่งยืน จึงเป็นที่มาของวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่ ทำให้วิถีชีวิตของคนไทยเริ่มขาดความสมดุลกับสิ่งแวดล้อม กลายเป็นปัญหาสะสมที่บั่นทอน คุณภาพชีวิตของคนไทยมาจนถึงปัจจุบัน และนำไปสู่การพัฒนาที่ขาดทิศทาง หากไม่มีการ ปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมและสมดุลอย่างองค์รวมทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (พระธรรมปิฎก, 2549; พลฤทธิ ศิริบรรณพิทักษ์, 2553)

บทบาทหน้าที่ของครูประจำศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” หรือ ศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา (ศศช.) ได้ดำเนินมาตั้งแต่พุทธศักราช 2523 โดยมี บทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาบนพื้นที่สูง คือ 1) การจัดการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมซึ่ง หมายถึงการจัดการศึกษาที่ผู้เรียนสามารถได้เรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิตที่เป็นปกติประจำวัน ในทุกเรื่อง ตั้งแต่เรื่องการกินอยู่ หลับนอน การเจ็บป่วย การทำงานการพักผ่อน การสร้างความรื่นเริงบันเทิงใจ 2) การจัดการศึกษาเพื่อปวงชน คือ การจัดการศึกษาที่สนองความต้องการของทุกคนในชุมชน สามารถแสวงหาทางเลือกและโอกาสที่จะเรียนรู้เท่าที่เวลาและโอกาสที่แต่ละคนจะสามารถเรียนรู้ และ 3) การจัดการศึกษาตลอดชีวิต เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยวิถีการทั้งในระบบนอกระบบและการศึกษา ตามอัธยาศัย อันเกิดจากแรงจูงในที่จะเรียนรู้ตลอดช่วงอายุของคนหนึ่งซึ่งต้องเรียนรู้ทุกอย่างที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิต จึงต้องแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลาเพื่อที่จะสามารถปรับตัวและดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม โดยเป้าหมายนั้นมุ่งให้สังคมมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน เกิดความเข้มแข็ง เกิดการพัฒนาทักษะพื้นฐานมองเห็นช่องทางที่จะเรียนรู้ต่อไปได้ สามารถจัดการด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากรได้อย่างเหมาะสม ชุมชนอยู่ในสภาพแห่งสังคมการเรียนรู้ เป็นพลเมืองดีของชาติ และสามารถธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชนชาติพันธุ์ พันธกิจของศูนย์คือการส่งครูอาสา หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ครูดอย” จำนวน 1-2 คนเข้าไปฝังตัวพักอยู่กับประชาชนในชุมชนพื้นที่สูงและมีการสร้างอาคารขนาดเล็กเรียกว่า อาศรม ด้วยวัสดุท้องถิ่น เพื่อให้บริการการศึกษาและพัฒนาชุมชนแก่ผู้ใหญ่ในเวลากลางคืนและสอนเด็กตั้งแต่อนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในตอนกลางวัน โดยมุ่งให้สามารถช่วยเหลือตนเองและเป็นพลเมืองดีของชาติ ซึ่งโครงการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนนี้ได้รับรางวัลจากองค์การยูเนสโกเมื่อปี 2537 ในฐานะที่เป็นแนวคิดใหม่ในการจัดการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นพื้นฐาน ซึ่งมีการขยายเปิดตามชุมชนทั่วกันดารถึง 773 แห่งและสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงรับศูนย์การเรียนรู้ทุกแห่งไว้ในพระอุปถัมภ์โดยต่อมาในปี พุทธศักราช 2539 กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้ตระหนักถึงพระมหากรุณาธิคุณ จึงได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ขอพระราชทานชื่อของศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา (ศศช.) โดยทรงพระราชทานชื่อให้ใหม่ว่า ศูนย์การเรียนรู้

ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” ซึ่งเป็นพระราชสมัญญานามของพระองค์ท่าน “แม่ฟ้าหลวง” หรือ “สมเด็จพระย่า” แต่ชื่อย่อยังใช้เรียกว่า “ศศช.” ไว้คงเดิม (สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน, 2546; ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่, 2548)

การจัดการความรู้ของครูจึงเป็นการสกัดความรู้ (knowledge capture) โดยใช้เป็นกรอบแนวคิด “ผู้เรียนคือผู้สร้าง (Learners as Makers)” ของ Dewey (1963) และ Nonaka & Takeuchi (1995) ที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงานร่วมกับชุมชนของครูที่สะท้อนให้เห็นการสกัดวิธีการคิด ความคิด ประสบการณ์ของบุคลากรที่ฝังตัวปฏิบัติงานในพื้นที่สูง การเปลี่ยนประสบการณ์มาเป็นความเชี่ยวชาญเพื่อให้มีการสื่อสารกันได้จึงเป็นการถอดบทเรียน ซึ่งเป็นกระบวนการที่เน้นการเสริมพลังการเรียนรู้เป็นกลุ่ม เสริมสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ เพื่อสกัดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาปฏิบัติฝังลึกจากปัจเจก ชุมชน มูลนิธิ องค์กรหรือหน่วยงานเป้าหมายมาเป็นบทเรียนที่สามารถสรุป สังเคราะห์ และประยุกต์ใช้ องค์กรแห่งการเรียนรู้ (learning organization) เป็นแนวคิดในการพัฒนาองค์กร โดยเน้นการพัฒนาการเรียนรู้สถานะของการเป็นผู้นำ (leadership) ในองค์กร และการเรียนรู้ร่วมกัน (team learning) ของคนในองค์กร เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ประสบการณ์ และทักษะร่วมกัน และพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่องทันต่อสภาวะการเปลี่ยนแปลงและการแข่งขัน การมีองค์กรแห่งการเรียนรู้นี้จะทำให้องค์กรและบุคลากรมีกระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพและมีผลการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิผล โดยมีการเชื่อมโยงรูปแบบของการทำงานเป็นทีม (team working) สร้างกระบวนการในการเรียนรู้ และสร้างความเข้าใจเตรียมรับกับความเปลี่ยนแปลง เปิดโอกาสให้ทีมงานและมีการให้อำนาจ (empowerment) ในการตัดสินใจเพื่อเป็นการส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศของการคิดริเริ่ม (Initiative) และการสร้างนวัตกรรม (innovation) ซึ่งจะทำให้เกิดองค์การที่เข้มแข็ง พร้อมเผชิญ กับ สภาวะการแข่งขัน (Senge, 1990; Burlington, & Mass, 2005; Dalkir, & Kimiz, 2005; Awad, & Ghaziri, 2004) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนได้ร่วมมือกับสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ในโครงการจัดการความรู้และกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้โครงการหลวงสู่ชุมชนบนพื้นที่สูง โดยสร้างความร่วมมือเกี่ยวกับการยกระดับของชุมชนบนพื้นที่สูงเข้าสู่สังคมแห่งการ

เรียนรู้โดยมีเครือข่ายการเรียนรู้และการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากโครงการหลวงและมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีการประกอบอาชีพที่เหมาะสมและอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน รวมถึงการสร้างภูมิคุ้มกัน การเสริมสร้างสุขภาพที่ดี รักษาคุณค่าวัฒนธรรมรวมทั้งการเสริมสร้างคุณธรรมและมีจิตสำนึกแห่งความเป็นคนไทยที่มีคุณภาพซึ่งมีเป้าหมายเพื่อยกระดับของคนบนพื้นที่สูงเข้าสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ โดยใช้เครือข่ายการเรียนรู้และการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากโครงการหลวงและมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการประกอบอาชีพที่เหมาะสมและอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน รวมถึงการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมการเสริมสร้างสุขภาพะที่ดี การรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมรวมทั้งการเสริมสร้างคุณธรรมและมีจิตสำนึกแห่งความเป็นคนไทยที่มีคุณภาพ

จากการเรียนรู้ปฏิบัติการ (action learning) ในโครงการนิเทศการดำเนินงานโครงการจัดการความรู้และกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนที่ผ่านมา ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาบริบทการจัดการเรียนรู้และรูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาในมีกระบวนการอย่างไร โดยมีสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) เป็นองค์กรภาคประชาสังคมที่หนุนเสริมการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ในการทบทวนการถ่ายทอดความรู้เพื่อการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน การถ่ายทอดเทคโนโลยีและองค์ความรู้ของโครงการหลวงสู่ชุมชนบนพื้นที่สูง ที่มีเป้าหมายคือการมุ่งเน้นที่ครูในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” ที่กระจายตัวอยู่ทั่วทุกพื้นที่เพื่อจะได้มีการการถอดบทเรียนเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่จะถ่ายทอดลงสู่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ซึ่งในบางพื้นที่นั้นประสบความสำเร็จในการดำเนินการ และยังมีบางพื้นที่ที่ต้องมีการหนุนเสริมให้เข้มแข็ง ทั้งนี้ด้วยวิธีแห่งการเรียนรู้และรูปแบบการจัดการความรู้ที่มีความแตกต่างกัน ส่งผลให้ศักยภาพของศูนย์การเรียนรู้มีความแตกต่างกัน การศึกษาวิจัยเพื่อแสวงหารูปแบบการจัดการความรู้ที่นำไปสู่ความสำเร็จในการดำเนินงานตามภารกิจของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนย่อมก่อให้เกิดมูลค่าทางความคิดที่จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาการศึกษาของชุมชนบนพื้นที่สูงต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาบริบทการจัดการเรียนรู้และแนวทางการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาในจังหวัดเชียงใหม่

วิธีวิจัยการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาครั้งนี้เป็นวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ที่มุ่งเสนอข้อมูลปรากฏการณ์ (phenomena) ในเชิงอรรถปริวรรตศาสตร์ (hermeneutic) ที่เน้นการตีความบทที่ได้รับการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มที่ให้ผู้รู้แสดงความรู้สึกของตนที่เกิดขึ้นจากการฝังตัวในชุมชนพื้นที่สูงของครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา

กลุ่มเป้าหมาย

ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 17 คน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูล 2 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 เป็นข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกได้เจาะจงจากครูที่โครงการนิเทศการดำเนินงานโครงการจัดการความรู้และกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนและเป็นครูที่ปฏิบัติงานสอนในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาอย่างน้อย 1 ปีการศึกษา รวมทั้งเป็นครูที่มีความสนใจพร้อมที่จะให้ข้อมูลและสามารถเปิดเผยตัวตนว่าเป็นครูของศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ใน 5 อำเภอ คือ อำเภอจอมทอง อำเภอฝาง อำเภอเชียงดาว อำเภอแม่แตง และอำเภอแม่แจ่ม ส่วนที่ 2 เป็นข้อมูลจากการสนทนากลุ่มซึ่งได้จากครูที่มีแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศจากครูที่ให้ข้อมูลในส่วนที่ 1 จากการนำความรู้ไปใช้ในการจัดการความรู้จนเกิดแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในศูนย์การเรียนรู้และมีความยินดีที่จะเข้ามาสนทนากลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับแนวทางการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนจำนวน 9 คน คณะผู้วิจัยได้มีการนัดหมายการสนทนากลุ่มครูศูนย์การเรียนรู้ในช่วงที่มีการนำเสนอผลงานของโรงเรียนในพื้นที่โครงการหลวงประจำปีที่เกิดขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่โดยมูลนิธิโครงการหลวง

พื้นที่ในการศึกษา

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในพื้นที่พัฒนาโครงการหลวง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งที่ครูได้ดำเนินการตามแผนปฏิบัติการศูนย์พัฒนาโครงการหลวงในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในชุมชนพื้นที่สูง โดยมีความประสงค์และสนใจแจ้งความจำนงค์ขอเข้าร่วมโครงการนิเทศการดำเนินงานโครงการจัดการความรู้และกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนให้ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษา สังเกตจัดการเรียนรู้ในพื้นที่ของศูนย์การเรียนรู้ มีความยินดีรับนิเทศและสร้างกระบวนการหนุนเสริมด้วยความไว้วางใจ มีจำนวน 5 แห่ง 26 หมู่บ้าน ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านแม่กลางหลวง อำเภอจอมทอง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านทรัพย์ตะเคียน อำเภอฝาง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านห้วยปง อำเภอเชียงดาว ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านห้วยพระเจ้า อำเภอแม่แตง และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านแม่จุมสาม อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้วิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลและใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบบันทึกข้อมูลการสนทนากลุ่มที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยได้รับการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือจากผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง 1 คน ผู้อำนวยการสถาบันการศึกษาอกระบบและตามอัธยาศัยภาคเหนือ 1 คน ผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 1 คน อาจารย์สถาบันอุดมศึกษาที่เชี่ยวชาญด้านการสอนเกี่ยวกับการจัดการความรู้ในชุมชน จำนวน 2 คน ดังตัวอย่างกรอบคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ บริบทการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูในศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่เป็นอย่างไร “ครูมีวิธีการอย่างไรบ้างเพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน” “ครูมีการใช้องค์ความรู้ของโครงการหลวงเพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนในลักษณะใดบ้าง” เป็นต้น สำหรับประเด็นที่ใช้ในการสนทนากลุ่มได้แก่ “ครูมีแนวทางในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนอย่างไร” “องค์ประกอบที่สำคัญอะไรบ้างที่ครูได้นำมาใช้ในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน” เป็นต้น

วิธีการรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษารวบรวมและสังเคราะห์องค์ความรู้จากเอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่สูง การจัดทำฐานข้อมูลองค์ความรู้ แผนปฏิบัติการศูนย์พัฒนาโครงการหลวงในพื้นที่โครงการนิเทศการดำเนินงานโครงการจัดการความรู้และกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน

2. การลงภาคสนามศึกษาพื้นที่ปฏิบัติงานของครูและประสานงานขอความร่วมมือในการถ่ายทอดข้อมูลและความรู้ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เพื่อศึกษาเกี่ยวกับบริบทของการจัดการเรียนในชุมชนพื้นที่สูง ได้แก่ การจัดการเรียนรู้เชิงพื้นที่ การใช้องค์ความรู้เชิงพื้นที่ และการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูศูนย์การเรียนรู้

3. การสนทนากลุ่มหลังการปฏิบัติงานของครูเกี่ยวกับแนวทางการจัดการความรู้ และองค์ประกอบสำคัญในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน

4. การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการยืนยันข้อเท็จจริงจากครูที่ฝังตัวอยู่ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า ได้แก่ 1) การตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลที่ต่างกัน เช่น การตรวจสอบข้อมูลจากเอกสาร จากบุคคล จากการบันทึกภาคสนาม และ 2) ใช้วิธีการเก็บรวบรวมที่ต่างกัน ได้แก่ การศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการตรวจสอบข้อมูล ด้วยการจำแนกข้อมูลอย่างเป็นหมวดหมู่ไว้ 2 ส่วน คือ ข้อมูลที่เป็นทัศนะที่เป็นความคิดเห็น (evaluative data) และข้อมูลที่เป็นรายละเอียดเชิงบรรยาย (descriptive data) แล้วนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์โดยตรงกับสภาพความเป็นจริง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล เริ่มดำเนินการโดยนัดหมายกับครูนิเทศก์ประจำอำเภอและครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อเข้าพื้นที่พร้อมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกในพื้นที่ ที่คณะผู้วิจัยได้เน้นความเป็นกันเองและการสื่อสารที่ให้ความเคารพ การให้เกียรติ การมีความเป็นกัลยาณมิตรและขออนุญาตบันทึกภาพ บันทึกเสียง คำถามไม่มีขึ้นแต่เป็นการรอคำตอบจากความเต็มใจของผู้ให้ข้อมูล โดยนำคำตอบจากการสัมภาษณ์บริบทการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนตามสภาพจริงที่ครูได้ปฏิบัติงานอยู่มาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียด

เพื่อหาประเด็น (thematic analysis) และนำไปใช้ในการกำหนดกรอบการสนทนากลุ่ม แล้วนำข้อมูลที่ได้มาจัดกลุ่มข้อมูลที่เหมือนกันหรือสัมพันธ์กันและหาประเด็นร่วมเพื่อหาข้อมูลมาสนับสนุนองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนเพื่อให้ผลงานวิจัยมีความน่าเชื่อถือ (trustworthiness) และนำเสนอข้อมูลที่ได้กับผู้ที่ให้ข้อมูลได้ยืนยันและเพิ่มเติมในข้อมูลที่ยังขาดหายไปเพื่อให้ผลการวิจัยมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยการวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการตามกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์การวิจัยด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ซึ่งนำข้อมูลที่ศึกษาเอกสารและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามสภาพจริงจากการสังเกตภาคสนาม การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มมาจัดระบบข้อมูลเป็นหมวดหมู่ การให้ความหมายกับข้อมูล โดยตีความจากข้อมูลที่ได้ให้ออกมาเป็นคำสำคัญหรือข้อความที่สื่อความหมายของข้อมูลที่รวบรวมมา แล้วสร้างข้อสรุปและหมวดหมู่จากข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลจะเป็นลักษณะตีความเพื่อหาความหมายหรือแปลความหมายที่สอดคล้องกับคำถามการวิจัย (ชาย โพธิ์สิตา, 2550; สุกงัง จันทวนิช, 2550)

ผลการวิจัย

1. บริบทการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาในจังหวัดเชียงใหม่ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วย 3 ด้านที่สำคัญ คือ

1.1 ด้านการจัดการการเรียนรู้เชิงพื้นที่ครูทุกคนที่ทำหน้าที่จัดการศึกษาประจำศูนย์การเรียนรู้เป็นผู้มีอุดมการณ์และศรัทธาในการเป็นครูมากที่สุด มีความรู้ความเข้าใจในการจัดกิจกรรมอย่างดี มีทักษะในการจัดการเรียนการสอน และการผลิตสื่อการเรียนการสอน มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ใฝ่หาความรู้อย่างสม่ำเสมอ โดยครูมีวิธีดำเนินการเพื่อการจัดการเรียนรู้เชิงพื้นที่ดังนี้ 1) สืบหาข้อมูลหมู่บ้านเพื่อเป็นข้อมูลในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 2) จัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนก่อนวัยเรียน และผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 3) จัดการเรียนรู้ให้กับผู้ไม่รู้หนังสือ 3) จัดการเรียนรู้ด้านการพัฒนาอาชีพให้กับผู้สนใจในชุมชน 4) จัดการเรียนรู้ด้านการพัฒนาทักษะชีวิต 5) ประสานงานกับผู้นำชุมชน เครือข่ายท้องถิ่นในการจัดกิจกรรม 6) ร่วมประชุมกับชุมชน และ 7) แจ้งข้อมูลข่าวสารเพื่อให้คนชุมชนได้รับรู้การเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ในส่วนปัญหาพบว่าครูศูนย์การเรียนรู้ส่วนใหญ่ยัง

ขาดการวางแผนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงและสอดคล้องกับสภาพจริงในบริบทชุมชนแบบองค์รวม ซึ่งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแต่ละแห่งสามารถใช้ข้อมูลพื้นฐานชุมชน และทุนทางสังคมเป็นแนวทางหลักในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ ชาติพันธุ์ โครงสร้างประชากร ภาษา ศาสนา และความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมชุมชน ผู้นำการปกครองทั้งที่เป็นทางการและผู้นำทางธรรมชาติ กลุ่มผู้นำในชุมชน ระบบเศรษฐกิจ ปัญหาในชุมชน เป็นต้น ขาดการส่งเสริมให้ผู้เรียนบันทึกการเรียนรู้หลังจากลงมือปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับอาชีพและวิถีชีวิต ถึงแม้ว่าผู้เรียนจะเข้าใจในกิจกรรมการเรียนการสอนจากองค์ความรู้ที่โครงการหลวงถ่ายทอดมาผ่านสื่อที่หลากหลาย แต่อุปสรรคการเรียนรู้ของผู้เรียนยังขาดทักษะอ่าน การพูดและเขียนภาษาไทย ซึ่งเป็นทักษะขั้นพื้นฐานที่สำคัญในการเรียนรู้ของผู้เรียนในระบบการศึกษานอกโรงเรียนเพราะครูควรสอดแทรกทักษะการใช้ภาษาไทยในการปฏิบัติกรอย่างสม่ำเสมอและเป็นธรรมชาติจะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้เรียนสามารถต่อยอดความรู้และบูรณาการองค์ความรู้ต่างๆ ได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

1.2 ด้านองค์ความรู้เชิงพื้นที่ที่ครูทุกคนมีความรู้ความเข้าใจในพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นอย่างดีและมีการใช้องค์ความรู้ของโครงการหลวงใน 2 ลักษณะคือ องค์ความรู้ด้านข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในเขตพื้นที่ของโครงการหลวงหรือศูนย์พัฒนาโครงการหลวงตั้งอยู่ และองค์ความรู้ที่โครงการหลวงนำไปพัฒนาส่งเสริมในชุมชน และครูร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรมชนเผ่า การพัฒนาที่อยู่อาศัย การดูแลสุขภาพอนามัย และการให้บริการการศึกษาแก่ประชาชนในชุมชนอย่างทั่วถึงใช้แนวคิดปราชญ์ชาวบ้าน (populace wisdom) เป็นกรอบแนวทางในการใช้องค์ความรู้เชิงพื้นที่ซึ่งมีผู้นำและกรรมการของศูนย์การเรียนรู้เป็นผู้ประสานงานเพื่อให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ ส่งเสริม สนับสนุนในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และผู้รับบริการ โดยครูมีการนำองค์ความรู้เชิงพื้นที่ไปดำเนินการจนเกิดแนวปฏิบัติที่ดีได้แก่ ชุมชนมีแผนพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ชุมชนมีเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อมีจิตสำนึกท้องถิ่น และผลของการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน คือ ชุมชนมีพลังเข้มแข็งในการอนุรักษ์ประเพณี สืบทอดวัฒนธรรมชนเผ่า จัดตั้งกลุ่มสมุนไพรรักษาพื้นบ้านเพื่อดูแลสุขภาพและอนามัยของชุมชน มีกลุ่มพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ชุมชนมีการสร้างปัญญาและ

ข้อบังคับของชุมชนเพื่ออยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างสันติ ในส่วนปัญหาที่พบคือครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนหลายแห่งยังไม่สามารถเลือกปรับแล้วปรับเปลี่ยนองค์ความรู้จากโครงการหลวงเพื่อถ่ายทอดสู่ชาวบ้านได้อย่างแท้จริง ส่วนใหญ่จะเป็นการนำเอาเนื้อหาจากองค์ความรู้ที่สถาบันวิจัยและพัฒนาที่สูง (องค์การมหาชน) จัดทำให้มาใช้โดยไม่นำเอาบริบทของชุมชนมาสังเคราะห์ด้วย ทำให้เกิดปัญหาด้านการสื่อสารที่จะนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน ดังนั้นลักษณะการดำเนินโครงการของศูนย์การเรียนรู้จึงเป็นการดำเนินงานแบบแยกส่วนส่งผลให้การดำเนินโครงการไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร องค์ความรู้ของโครงการหลวงที่ต้องการถ่ายทอดผ่านศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ถึงชาวบ้านนั้นในบางองค์ความรู้มีลักษณะที่ห่างไกลกว่าประสบการณ์การรับรู้จริงในวิถีชีวิตจริงของชาวบ้านหรืออาจจะเป็นองค์ความรู้ที่มีมาอยู่แต่เดิมในวิถีชีวิตของชาวบ้านอยู่แล้ว เพียงแต่โครงการหลวงมานิยามและให้ความหมายใหม่เพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจที่ตรงกัน เช่น เศรษฐกิจสำหรับชุมชนบนพื้นที่สูง เป็นต้น

1.3 ด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้ ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทุกคนมุ่งเน้นการถ่ายทอดองค์ความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้ การพัฒนาทักษะชีวิตและความเป็นอยู่ รวมทั้งการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูงที่บูรณาการร่วมกับหน่วยงาน องค์กร และ ชุมชนในพื้นที่ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งในรูปแบบของกายภาพและพื้นที่เสมือน เพื่อให้เกิดบรรยากาศของการรู้ (to-know) การเรียนรู้ (to-learn) และการถ่ายทอดปรับเปลี่ยน (transform) ร่วมกันภายใต้ กระบวนทัศน์ของการเรียนรู้ปฏิบัติการ (action learning) ในส่วนปัญหาพบว่าการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เป็นสื่อวิถีทัศน์ที่ใช้มีความยากเกินกว่าที่ผู้เรียนชาติพันธุ์จะเข้าใจ เนื้อหาค่อนข้างมาก โดยรูปแบบสื่อจะเน้นหนักไปในเชิงวิชาการมากกว่าที่จะเป็นสื่อการเรียนรู้สำหรับชาวบ้านที่มีความแตกต่างทางด้านภาษา ชาติพันธุ์ และพื้นที่ สื่อประเภทวีซีดี และสื่อที่ต้องใช้กับเครื่องเล่นไฟฟ้า ศูนย์การเรียนรู้หลายแห่งประสบปัญหา เช่น ไม่มีเครื่องเล่นวีดีทัศน์ มีข้อจำกัดเรื่องปริมาณไฟฟ้าไม่เพียงพอสำหรับถ่ายทอดความรู้ เนื่องด้วยศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่สูงส่วนใหญ่ต้องใช้พลังงานไฟฟ้าจากแสงอาทิตย์ ภาษาไทยที่ใช้ในสื่อวีดีทัศน์และในชุมชนการเรียนรู้ มีเนื้อหาในบางหัวข้อที่ต้องนำมาตีความและแปลความหมายใหม่ เพราะผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ

ภาษาไทยใจชั้นพื้นฐานในระดับน้อย และจะประสบปัญหาอย่างหนักสำหรับผู้เรียนที่ไม่มี
ความรู้ความเข้าใจภาษาไทย สื่อที่ใช้ขาดภาพกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งที่เป็นภาพเสมือนจริง
และภาพถ่ายส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่าย และยากต่อการเข้าถึงองค์ความรู้ที่ต้องการ
ถ่ายทอด

2. แนวทางการจัดการความรู้ของครูศูนย์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนซึ่งได้
จากการสนทนากลุ่มแล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อเชื่อมโยงกับประเด็นที่กำหนดได้ค้นพบ
5 องค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนดังนี้

2.1 การอำนวยความสะดวก (facilitator: F) การพัฒนาคุณภาพครูในพื้นที่ได้สะท้อน
ว่าครูต้องมีการปรับบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกโดยผ่านกระบวนการที่หลากหลายที่เกิด
จากการแสวงหาความรู้ (knowledge acquisition) ของครูที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
(socialization) แล้วนำมาปรับใช้กับชุมชนและดำเนินเปลี่ยนแปลงกระบวนการปฏิบัติงานใน
เชิงรุกให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลาโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมาบูรณาการในการบริหารจัดการ
ความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน ซึ่งการทำงานของครูเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ต้องมีทักษะและ
ความรู้ในงานที่ปฏิบัติอย่างแท้จริง เพื่อให้สามารถทำงานได้ตรงตามวัตถุประสงค์ กระตุ้นการ
เรียนรู้ของชาวบ้านได้ถูกต้อง แก้ปัญหาเฉพาะหน้าในงานที่ทำได้ เป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับ
ชุมชนในการเข้าร่วมกิจกรรมที่ครูในศูนย์การเรียนรู้จัดขึ้น

2.2 การจัดทำแผนแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม (participatory assessment and
planning: P) เป็นกระบวนการจัดการความรู้ ซึ่งครูในพื้นที่นั้นได้นำเสนอว่าในการสร้างแผน
ชุมชนร่วมกับชาวบ้านต้องเน้นการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนา
พื้นที่สูงอย่างยั่งยืน โดยมีการสำรวจข้อมูลพื้นฐานชุมชน รู้จักทรัพยากรของชุมชน
รู้ความต้องการในการพัฒนา เข้าใจปัญหาและอุปสรรค จากนั้นนำมากำหนดเป้าหมายและ
วางแผนในการพัฒนาร่วมกัน เกิดเป็นแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่มีการ บูรณาการงาน
ร่วมกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด เมื่อเริ่มดำเนินงานตามแผนแล้ว จะต้องมีการทบทวน
แผนอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้สามารถปรับแผนได้ตามสถานการณ์และตรงตามทิศทางการ
พัฒนาที่ชุมชนต้องการ

2.3 การเพิ่มคุณค่าทุนชุมชน (community capital value added: C) เป็นการสกัดความรู้ในชุมชน(externalization) โดยครุมีได้มองว่ากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ผ่านวิธีการสนทริยสนทนา (dialogue) เพื่อสร้างสรรค์ทุนชุมชนเชิงตรรกวิทยา (dialectic) นั้นได้ส่งเสริมให้ชุมชนได้มองเห็นมูลค่าทุนชุมชนที่มีอยู่เพื่อต่อยอดการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน ซึ่งการจัดการทรัพยากรชุมให้มีมูลค่าเพิ่มเป็นแนวทางในการดิงศักยภาพของชุมชนเพื่อใช้เป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาพื้นที่สูง ครูต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนมีบทบาทเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในทุกกระบวนการ ซึ่งการพัฒนาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานจะก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน ชุมชนจะสามารถดำเนินการได้เองต่อไปในอนาคต เกิดการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบมีส่วนร่วมโดยชุมชน

2.4 การสร้างนวัตกรรมชุดความรู้ (innovation of knowledge : I) เป็นการผนวกความรู้ในชุมชน(combination) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ของครูสู่การใช้ประโยชน์ผ่านการสร้างนวัตกรรมชุดความรู้ในแต่ละชุมชน โดยครูที่ปฏิบัติงานในชุมชนพื้นที่โครงการหลวงได้มีนำเสนอองค์ความรู้ที่เกิดจากชุมชนที่ได้มีการจัดเก็บ จัดหมวดหมู่ กลั่นกรองแลกเปลี่ยน เผยแพร่ เทคนิควิธีปฏิบัติ กลเม็ดเคล็ดลับ หรือข้อพึงระวังเพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตได้ครบทุกด้าน แต่ทั้งนี้ครูต้องสร้างผู้นำต้นแบบในชุมชนที่ผสมผสานความรู้ให้เข้ากับภูมิปัญญาของพื้นที่พัฒนาของโครงการหลวง และมีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนเป็นหลัก

2.5 การถอดบทเรียน (lesson-learned : L) เป็นการผนึกความรู้ในชุมชน (internalization) เพื่อใช้ในการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครู โดยครูได้จัดกิจกรรมในการนำทฤษฎีสู่การปฏิบัติเพื่อสร้างภูมิปัญญาจากบทเรียนที่ครูและชุมชนได้ลงมือปฏิบัติจนเกิดความเชี่ยวชาญจะต้องใช้เวลาในการบ่มเพาะในระยะเวลาที่เหมาะสมจึงจะเห็นผลความสำเร็จ การถอดบทเรียนของครูจึงต้องมีการดำเนินงานแบบค่อยเป็นค่อยไปเพื่อให้ได้ชุดความรู้เชิงประจักษ์ที่ฝังลึกในชุมชน มีการเรียนรู้ความผิดพลาดเพื่อให้ได้วิธีการใหม่ในการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นจะต้องปรับแก้กันหลายครั้งจึงจะบรรลุเป้าหมาย ครูนักพัฒนาจึงต้องมีความอดทน เกาะติดสถานการณ์ตลอดเวลา ครูต้องไม่ละทิ้งชุมชนแม้ในช่วงเวลาที่เกิดปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

การอภิปรายผลการวิจัย

1. บริบทการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูศูนย์การเรียนรู้ส่วนใหญ่ได้พบว่าครูยังขาดการวางแผนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงและสอดคล้องกับสภาพจริงในบริบทชุมชนแบบองค์รวม ขาดการส่งเสริมให้ผู้เรียนบันทึกการเรียนรู้หลังจากทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาชีพและวิถีชีวิต จึงส่งผลกระทบให้การจัดการเรียนรู้ไม่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตมีการเรียนรู้แบบแยกส่วน ซึ่งอาจเป็นเพราะขาดความเข้าใจในบริบทความเป็นมนุษย์กับสังคม การดำเนินการแบบแยกส่วนนำไปสู่การทำให้เกิดการเรียนรู้เป็นปัจเจกบุคคล (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2548; ศรีศักดิ์ วลลิโกตม, 2556) การศึกษาเรียนรู้ของมนุษย์จึงต้องจัดการความรู้ปรับเปลี่ยนวิธีคิดให้บุคคลเข้าใจและมองเห็นถึงความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของเหตุปัจจัยต่างๆ ให้มากที่สุด มนุษย์จึงจะสามารถพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างได้ผลยั่งยืนเกิดความตระหนักรู้เห็นความเป็นองค์รวมหรือบูรณาการของสรรพสิ่ง และบริหารจัดการกับองค์ความรู้ชุมชนได้อย่างเป็นบูรณาการ ไม่ลดทอนหรือแยกส่วนของปรากฏการณ์ออกมาจัดการโดยที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงในชุมชน (วจิรา เดชารัตน์, 2547) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ชรินทร์ มั่งคั่ง และคณะ (2558) ที่พบว่า การจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่นเข้มแข็งนั้นจะต้องตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและเสริมพลังอำนาจให้ผู้เรียนได้เห็นคุณค่าและเข้าใจวัฒนธรรมของชุมชน อัตลักษณ์ท้องถิ่น และผู้เรียนสามารถออกแบบการเรียนรู้ของตนเองได้อย่างอิสระ เช่นเดียวกับเดียวกับงานของ Foebes (2003) ที่ได้เสนอคุณค่าการศึกษาแบบองค์รวมนั้นสนับสนุนให้ผู้เรียนมีอิสรภาพในการเรียนรู้ (freedom) และมีลักษณะที่ยืดหยุ่นเพียงพอที่จะทำให้ผู้เรียนไม่รู้สึกรู้สึกว่าถูกบังคับให้เรียนอย่างเร่งรีบ ผู้เรียนได้รู้จักพิจารณาความจริง และสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (good judgment) ทั้งต่อตนเอง ต่อสังคมและระบบโดยรวม โดยแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตนเองกับระบบอย่างสม่ำเสมอ เกิดการพัฒนากระบวนการเรียนรู้อย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์ และส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนสำคัญในการจัดการเรียนรู้ของตนเอง (meta-learning) ส่งเสริมการพัฒนาความสามารถทางสังคม (social ability) ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถระบุคุณค่าของการเรียนรู้ต่อตนเองได้ (refining values) ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากได้เรียนสิ่งที่มีความหมายและมีความสำคัญต่อผู้เรียน การศึกษาของ Miller (2000) ที่มองว่า

การศึกษาเชิงองค์รวมเป็นจัดการการศึกษาที่ตั้งอยู่บนฐานของการพัฒนาคนให้สามารถค้นพบความหมายและเป้าหมายในชีวิตผ่านการเห็นความสัมพันธ์ของตนเองต่อสิ่งแวดล้อม ชุมชน โลกธรรมชาติ จิตวิญญาณ และระบบจักรวาลทั้งมวลและเป็นการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญอย่างแท้จริง ในส่วนศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีการบูรณาการองค์ความรู้เชิงพื้นที่จากปราชญ์ชาวบ้าน (populace wisdom) ได้พบว่าชุมชนเกิดปัญญาชุมชนที่มีการกำหนดกฎ กติกา ข้อบังคับของชุมชนเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งภูมิปัญญาชน (organic intellectual) เกิดจากการสะสมการเรียนรู้เป็นระยะเวลานานโดยการเชื่อมโยงกับวิทยาการแบบองค์รวมและไม่แยกส่วนเป็นรายวิชาเอกเช่นการศึกษาในปัจจุบัน สอดคล้องกับงานของเมตต์ เมตต์การุณจิต (2547) ที่เสนอว่าการบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญานั้นนับว่าเป็นทุนทางสังคมอันมีคุณค่าที่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นผู้ทรงภูมิปัญญาในการใช้ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ต่างๆ ตลอดจนความฉลาดในการเชื่อมโยงประสบการณ์จากอดีตให้เป็นผลงานมาใช้ในการแก้ปัญหาและการดำรงชีวิตประจำวัน (วรุฒิ โรมรัตนพันธ์, 2548)

สำหรับการถ่ายทอดองค์ความรู้ ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทุกคนมุ่งเน้นการถ่ายทอดองค์ความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้ การพัฒนาทักษะชีวิต และความเป็นอยู่ รวมทั้งการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูงที่บูรณาการร่วมกับหน่วยงานองค์กร และ ชุมชนในพื้นที่ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้เกิดบรรยากาศของการรู้ (to-know) การเรียนรู้ (to-learn) และการถ่ายทอดปรับเปลี่ยน (transform) ร่วมกันภายใต้กระบวนการของการเรียนรู้ปฏิบัติการ (action Learning) จึงจะนำไปสู่การพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน ซึ่งการถ่ายทอดความรู้ต้องมีเป้าหมายสำคัญคือการแบ่งปันความรู้จึงจะช่วยให้การถ่ายทอดความรู้เกิดความหมายต่องานพัฒนาเชิงพื้นที่ สอดคล้องกับงานของวิจารณ์ พานิช (2548) ที่กล่าวว่า การแบ่งปันความรู้เป็นพลวัตและวิถีประพฤติปฏิบัติของคนในชุมชนที่ช่วยเกิดการสร้างทุนทางปัญญา (intellectual capital) ในชุมชนได้

2. แนวทางการจัดการความรู้ของครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนได้ค้นพบองค์ประกอบที่ส่งเสริมให้ชุมชนพื้นที่สูงมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนดังนี้ คือ 1) การอำนวยความสะดวก (facilitator) การปรับเปลี่ยนบทบาทของในพัฒนาชุมชนของครูในยุคใหม่นั้นไม่เหมือน

การศึกษาในอดีตที่ผ่านมา ดังในงานของ วิจารย์ พานิช (2555) ที่ให้แนวคิดว่าการศึกษาที่มีคุณภาพจะต้องเปลี่ยนรูปแบบการเรียนรู้ของศิษย์ไปอย่างสิ้นเชิง และบทบาทของครูอาจารย์ก็ต้องเปลี่ยนไป ครูเพื่อศิษย์ต้องเปลี่ยนจุดสนใจหรือจุดเน้นจากการสอนไปเป็นเน้นที่การเรียนรู้และปรับปรุงรูปแบบการเรียนรู้ที่ตนจัดให้แก่ศิษย์ด้วย ครูเพื่อ ศิษย์ต้องเปลี่ยนบทบาทของตนเองจาก “ครูสอน” (teacher) ไปเป็น “ผู้ชี้แนะ” (coach) หรือ “ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้” (learning facilitator) และต้องเรียนรู้ทักษะในการทำหน้าที่นี้โดยรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เพื่อเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องที่เรียกว่า (professional learning community: PLC) ครูในศตวรรษที่ 21 ต้องยึดหลัก “สอนน้อยสร้างการเรียนรู้มาก (teach less, learn more :TLLM)” ฉะนั้นการเรียนรู้ในศตวรรษที่21 จึงต้องก้าวข้ามสาระวิชาไปสู่การเรียนรู้“ทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21” (21st century skills) ที่ครูสอนไม่ได้นักเรียนต้องเรียนรู้เองแต่ครูผู้สอนต้องออกแบบการเรียนรู้และอำนวยความสะดวก (facilitate) ในการเรียนรู้ให้นักเรียนเรียนรู้จากการเรียนแบบลงมือปฏิบัติแล้วการเรียนรู้ก็จะเกิดจากภายในใจและสมองของตนเองเป็นการการเรียนรู้แบบโครงการเป็นฐาน (project-based learning: PBL) (Dewey, 1963) 2) จัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม (participatory assessment and planning: PAP) เป็นการกำหนดอนาคตและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน โดยเกิดขึ้นจากคนในชุมชนที่มีการรวมตัวกันจัดทำแผนขึ้นมาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเอง ให้เป็นไปตามที่ต้องการและสามารถแก้ปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ คนในชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมกำหนดแนวทางและทำกิจกรรมการพัฒนาร่วมกัน ยึดหลักการพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพิงภายนอก คำนึงถึงศักยภาพทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเป็นหลัก จึงกล่าวได้ว่าแผนชุมชนเป็นของชุมชนดำเนินการโดยชุมชนและเพื่อประโยชน์ของชุมชนเอง ซึ่งแตกต่างจากแผนท้องถิ่นภาครัฐจัดทำขึ้นเพื่อการจัดสรรงบประมาณเป็นหลัก แผนชุมชนเป็นการสะท้อนปัญหา ความต้องการของชุมชนในแนวทางสับบน (bottom up) โดยการศึกษาข้อมูลความเป็นจริง รู้ว่าปัญหาคืออะไร โอกาสคืออะไร ศักยภาพคืออะไร แล้วพัฒนาช่วยกันคิดรวมพลังหาทางออก ทำไปแล้วก็ศึกษาเรียนรู้จากสิ่งที่ปฏิบัติ หรือไปศึกษาเรียนรู้จากที่ชุมชนที่มีแนวปฏิบัติที่ดี คนในชุมชนต้องร่วมด้วยช่วยกันตรวจสอบมีข้อติดขัดอย่างไรบ้าง

ช่วยกันดูแผนของคนทั้งหมู่บ้าน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำให้เกิดความเข้าใจ สามารถขับเคลื่อนงาน การแก้ปัญหาต่างๆ ได้ อีกทั้งทำให้มีเวลาพูดคุยกันมากขึ้น การเรียนรู้ของชุมชนมีมากขึ้น ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และความผูกพันของคนในชุมชนเช่นนี้แนวโน้มจะไปทางที่ยั่งยืนแล้ว นำไปสู่การเกิดผลที่ดีขึ้น

แผนชุมชนจึงมีส่วนสำคัญทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง คือ 1) เกิดการเรียนรู้ตัวเอง แทนที่ชาวบ้านจะทำตามหน่วยงานอย่างเดียว แต่กลับตั้งสติ ได้เริ่มคิด เริ่มจัดการข้อมูลและ วิเคราะห์ปัญหา ตรวจสอบแนวทางการพัฒนาเพื่อนำไปสู่การเริ่มจัดการทุกอย่างด้วยตนเอง 2) มีข้อมูล รับรู้ข้อมูล รู้ว่าทำเรื่องนี้ไปทำไม นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอะไร มีการเชื่อมโยง รวมตัวเป็นการทำงานเป็นเครือข่ายร่วมกัน หรือเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างขบวนที่ทำงาน ต่างกัน และ 3) กระบวนการทำแผน เป็นการเปลี่ยนความสัมพันธ์ให้ชาวบ้านด้วยตนเอง และระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงาน ซึ่งตรงนี้ถือเป็นสาระสำคัญมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานของ ชัชรี นฤทุม (2551) และ สถาบันพระปกเกล้า (2556) ที่เสนอว่า การมีส่วนร่วมในการจัดทำ แผนพัฒนาสำหรับท้องถิ่นนั้นจะต้องเปิดใจให้กว้าง รับฟังข้อมูลจากกันและกัน ทุกคนใน ชุมชนมีความคิด และในการคิดร่วมกันนั้นมีคุณค่ามากกว่าสิ่งอื่น “ทุกความคิดมีคุณค่า” ที่จะทำให้ชุมชนของเราพัฒนาได้อย่างยั่งยืน คือ ทุกคนจะอยู่ดี กินดี ร่วมกันถึงพลเมืองใน อนาคต จึงต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เข้าร่วมการจัดทำแผนชุมชน ทุกคนมีอิสรภาพในการมี ส่วนร่วม ไม่ถูกบังคับ ทุกคนต้องสามารถเข้าร่วมกิจกรรม และช่วยสร้างโอกาสให้เขามี ความสามารถในการ เข้าร่วมได้ ทุกคนเสมอภาคกันในการแสดงความคิดเห็น ไม่มีใครมี อำนาจเหนือใคร เพราะ “ต่างก็เป็น หุ่นส่วนทางความคิด” เพื่อการพัฒนาาร่วมกัน และทุกคน มีจิตสาธารณะที่จะมามีส่วนร่วมเพื่อประโยชน์ของชุมชน 3) การเพิ่มคุณค่าทุนชุมชน (community capital value added) คุณค่าทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมที่ก่อให้เกิด มูลค่าทางเศรษฐกิจในชุมชนพื้นที่สูง ซึ่งได้แก่ความเชื่อถือว่าไว้วางใจกัน (trust) เครือข่าย (network) สถาบัน (institution) ซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคมรูปแบบใดที่เป็นทุนทางสังคม ท้ายที่สุดแล้วมันสามารถให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับชุมชนได้หรือไม่ ซึ่งทุนชุมชนที่เกิด จากการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน กิจกรรมร่วมมือกัน ยิ่งมีมากเท่าไรก็อาจเป็นผลดีในแง่ที่ว่า เกิดการเรียนรู้ รับรู้ และส่งผ่านข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน ทำให้เกิดคุณค่าบางอย่างที่สามารถ

ยึดโยงและยอมรับร่วมกัน ซึ่งคุณค่าที่เกิดขึ้นได้ช่วยส่งเสริมมูลค่าทางเศรษฐกิจในชุมชนอย่างยั่งยืน โดยครูและชาวบ้านในชุมชนมีกิจกรรมร่วมมือกัน เช่น การป้องกันไฟป่า กิจกรรมแปลงเกษตรรวม การบวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ ประเพณีชุมชน ทำให้ชาวบ้านต่างเรียนรู้และเข้าใจ หรือ "รู้จัก" กันเป็นอย่างดี ทุนชุมชนในแบ่งได้สองประเภท คือ ทุนชุมชนภายใน (cognitive community capital) และ ทุนชุมชนภายนอก (structural community capital) ทุนชุมชนภายในมีลักษณะที่มองไม่เห็นและประเมินได้ยาก เพราะมันอยู่ในจิตใจของคน ทุนทางสังคมแบบนี้จะเกี่ยวข้องกับเรื่องของความรู้สึกนึกคิด จิตใจ ความเชื่อ ทศนคติ เช่น ความเชื่อถือไว้วางใจกัน (trust) คุณค่าร่วมกัน (share values) ความเกื้อกูลกัน (reciprocity) 4) การสร้างนวัตกรรมชุดความรู้ (innovation of knowledge) ชุมชนพื้นที่สูงมีองค์ความรู้ที่เกิดจากการดำเนินชีวิต และการทำงานในชุมชน ชาวบ้าน จนเกิด เป็นความเข้าใจ ความชำนาญ ความรู้สึก สามารถถ่ายทอดและนำไปใช้ต่อๆ กันในวิถีชีวิตประจำวันได้ มี การปรับปรุงและพัฒนานวัตกรรมชุดความรู้ให้เหมาะสม สอดคล้องกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของชุมชนและมีการสืบ ทอดทางวัฒนธรรมของชุมชน เป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาของชุมชนได้จริง

จากนิยามข้างต้นสามารถแยกลักษณะนิยาม “ความรู้ชุมชน” ออกเป็น 2 ลักษณะ เพื่อให้เห็นเป็น รูปธรรมมากยิ่งขึ้นรวมทั้งเป็นการสร้างความเข้าใจให้ผู้ปฏิบัติ ได้แยกแยะ ความรู้ของชุมชนเพื่อการจัดเก็บ รวบรวมและใช้ประโยชน์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ลักษณะความรู้ของชุมชน สามารถแบ่งตามลักษณะการสัมผัสได้ และการใช้ประโยชน์ ประกอบด้วย 1) ความรู้ที่เป็นข้อมูลทั่วไปที่ถูกบันทึกและจัดเก็บแล้ว (explicit knowledge) ได้แก่ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของชุมชน สภาพพื้นที่ บริบท ความเป็นมาของชุมชน ประวัติชุมชน ข้อมูลและสารสนเทศ ทางด้านกายภาพต่างๆ วัฒนธรรมชุมชน ประเพณี ทุนทางสังคม สภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการ ปกครอง ศักยภาพชุมชน องค์กรชุมชนและความสัมพันธ์ต่างๆ ในชุมชน และ 2) ความรู้ที่เป็นทักษะเชิงปฏิบัติในการดำรงตน อาชีพและการพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ ความรู้ในด้านทักษะและเทคนิคการปฏิบัติกลเม็ดเคล็ดลับในการพัฒนาตนเอง การประกอบอาชีพ การแก้ปัญหาในชุมชนทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว กลุ่ม องค์กรและเครือข่ายรวมทั้งชุมชน ซึ่งความรู้เหล่านี้นักเป็นความรู้ฝังลึกหรือซ่อนเร้นอยู่ในตัวบุคคล

ผู้รู้ (tacit knowledge) ที่จำเป็นต้องแสวงหาและถ่ายทอด แลกเปลี่ยนในชุมชน ในเชิงปฏิบัติการนั้นหากพิจารณานิยามความรู้ชุมชนใน 2 ลักษณะดังกล่าวแล้ว ความรู้ในลักษณะที่ 1 คือ ความรู้ที่เป็นข้อมูลทั่วไปที่ถูกบันทึกและจัดเก็บแล้ว นั้นการมุ่งเน้นให้ศูนย์เรียนรู้ชุมชนได้ดำเนินการจัดเก็บรวบรวมและจัดการความรู้ เมื่อริเริ่มดำเนินการศูนย์ เรียนรู้ชุมชนในระยะแรกๆ เป็นการสร้างความรู้ ความเข้าใจและตระหนักในรากเหง้าและวิถีภูมิ ปัญญาของชุมชน ที่เราเรียกว่าส่งเสริมให้รู้ตัวตน รู้ทุนของตนเองและรู้ศักยภาพของตนเอง สำหรับความรู้ในลักษณะที่ 2 นั้นเป็นความรู้ทักษะเชิงปฏิบัติในการดำรงตน อาชีพและการพัฒนา คุณภาพชีวิตในปัจจุบันในชุมชนมีการจัดการแต่น้อยหากเปรียบเทียบกับองค์ความรู้ในลักษณะที่ 1 เป็นความรู้ของชุมชนในเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ เกิดจากการสังเกต ทดลอง ปฏิบัติของชนในชุมชน ความรู้ฝังอยู่ในตัวคน มีการสืบทอดด้วยการปฏิบัติ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีการพัฒนา แก้ไขและประยุกต์ใช้ มีการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้และจากธรรมชาติ เป็นการเรียนรู้ตามสมควรใจ ชอบและไม่จำกัดเวลา มีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหา ตนเอง ครอบครัว กลุ่ม เครือข่ายและชุมชน และรู้เพื่อนำไปปฏิบัติได้ (Nonaka & Takeuchi, 1995)

ดังนั้นการจัดการความรู้ชุมชนที่ยั่งยืนจะแสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนในการบ่งชี้ แสวงหา จัดเก็บ จัดหมวดหมู่ กลั่นกรองแลกเปลี่ยน เผยแพร่ เทคนิค วิธีปฏิบัติ กลเม็ดเคล็ดลับ หรือข้อพึงระวังที่ใช้ได้ผลและประสบความสำเร็จในอดีตและถูก ถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบันของผู้นำ กลุ่ม องค์กร และเครือข่ายรวมทั้งผู้รู้ ปราชญ์ด้านต่างๆ ในชุมชน และ 5) การถอดบทเรียน (lesson-learned) เป็นทั้งแนวคิดและเครื่องมือเพื่อสร้างการเรียนรู้ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งของการจัดการความรู้ของครูเพื่อการพัฒนาพื้นที่สูงที่พึ่งตนเองได้ โดยเป็นกระบวนการดึงเอาความรู้จากการทำงานออกมาใช้เป็นทุนในการทำงานเพื่อยกระดับให้ดียิ่งขึ้น (ธงชัย ภูวนาภิจักร, 2558; นพรัตน์ ดวงแก้วเรือน ธงชัย ภูวนาภิจักร และชรินทร์ มั่งคั่ง, 2559) สอดคล้องกับงานของ สีลาภรณ์ บัวสาย (2547) วิจารณ์ พานิช (2549) ศุภวัธย์ พลายน้อย (2553) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2554) ที่เสนอไว้อย่างสอดคล้องกันว่า การถอดบทเรียน จึงเป็นการสกัดความรู้ที่มีอยู่ในตัวคน (tacit knowledge) ออกมาเป็นบทเรียนที่เป็นความรู้ที่ชัดเจน (explicit knowledge) ซึ่งผลที่ได้จากการถอดบทเรียนทำให้ได้บทเรียนในรูปแบบชุดความรู้ในเชิงประจักษ์ และเกิดการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เข้าร่วม

กระบวนการ อันนำมาซึ่งการปรับวิธีคิด และเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานที่สร้างสรรค์และมีคุณภาพยิ่งขึ้น หัวใจสำคัญของการถอดบทเรียนนั้นต้องมีการแบ่งปันความรู้ (knowledge sharing) โดยมีผลประโยชน์ร่วมกัน (mutual benefit) มีความไว้วางใจทั้งตนเองและผู้อื่น (trust) และมีการเรียนรู้ (learning) บทเรียนที่ดีจึงเป็นชุดความรู้ที่มีคุณค่าและมีพลังสร้างปัญญาเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาพื้นที่สูงได้อย่างบูรณาการ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 สถาบันการผลิตครูพัฒนาหลักสูตรอบรมให้ครูมีองค์ความรู้เชิงสหวิชาชีพในการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนพื้นที่สูง มีความเหมาะสมกับวัยผู้เรียน และการพัฒนาเทคนิคการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างความเสมอภาคและลดความเหลื่อมล้ำทางชาติพันธุ์ของพลเมืองในพื้นที่สูง เช่น วิธีการบริโภค สภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณี

1.2 ครูควรเน้นการบูรณาการเนื้อหาที่จะนำไปถ่ายทอดและครอบคลุมกับบริบทชุมชนทั้งหมด เป็นสิ่งที่ชาวบ้านรู้จักและมีอยู่จริงในวิถีชีวิตของชาวบ้าน สื่อที่ดีควรยกตัวอย่างกิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการบนพื้นฐานของประเพณี และวัฒนธรรมชุมชน โดยมีการสอดแทรกคุณธรรม และจริยธรรมที่ดั่งามของชุมชนเข้าไปในจุดประสงค์ของการผลิตสื่อเพื่อการพัฒนาพื้นที่สูง

1.3 ครูควรใช้การประเมินผลควรเน้นตามสภาพจริง คือ การลงพื้นที่แลกเปลี่ยน การไปเยี่ยมบ้านของผู้เรียน การสำรวจปริมาณความเพียงพอของอาหารในครอบครัว และปริมาณที่เหลือจากการบริโภคเพื่อจำหน่ายที่สะท้อนให้เห็นความมั่นคงทางอาหาร สภาพการปลอดหนี้ครัวเรือนของชุมชนพื้นที่สูง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ผลการวิจัยพบว่า ครูยังขาดการวางแผนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงและสอดคล้องกับสภาพจริงในชุมชน ควรมีการพัฒนาหลักสูตรเชิงพื้นที่ที่บูรณาการแหล่งเรียนรู้โครงการ

หลวงเพื่อส่งเสริมคุณภาพการเรียนรู้ตามสภาพจริงของผู้เรียนในเขตพื้นที่โครงการหลวง จังหวัดเชียงใหม่

2.2 ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนที่มีความหลากหลายชาติพันธุ์ ควรมีการพัฒนา รูปแบบสื่อที่มีประสิทธิภาพในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนในชุมชนเขตพื้นที่พัฒนาโครงการหลวง จังหวัดเชียงใหม่

2.3 ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีองค์ประกอบในดำเนินการที่ประกอบด้วย การอำนวยความสะดวก การจัดทำแผนแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม การเพิ่มคุณค่าทุนชุมชน การสร้างนวัตกรรมชุดความรู้ และการถอดบทเรียน ควรพัฒนารูปแบบในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนของครูในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาในจังหวัดเชียงใหม่

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2554). *คู่มือถอดบทเรียนงานส่งเสริมการเกษตร*. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- ชรินทร์ มั่งคั่ง, และคณะ. (2558). รายงานการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นผ่าน พิพิธภัณฑวัฒนธรรมชุมชนชาติพันธุ์บ้านผาด่าน ตำบลทากาเคเหนือ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2550). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- ซัซรี นฤทม์. (2551). *การพัฒนาการเกษตรแบบมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2548). *แนวทางและวิธีวิจัยสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- นพรัตน์ ดวงแก้วเรือน, ธงชัย ภูวนาถวิจิตร, และ ชรินทร์ มั่งคั่ง. (2559). การจัดการความรู้ ของชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงในที่ดินและลดพฤติกรรมทำลายสิ่งแวดล้อมของคนใน ชุมชน: กรณีศึกษา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ฮอน จังหวัดเชียงใหม่. *วารสาร MFU Connexion: Journal of Humanities and Social Sciences*, 5(2). 45-70.
- ธงชัย ภูวนาถวิจิตร. (2558). แนวคิดสวัสดิการชุมชนบนฐานทรัพยากรชุมชน : ทางเลือกเพื่อ การพึ่งตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน. *วารสาร MFU Connexion: Journal of Humanities and Social Sciences*, 4(2). 65-94.
- เบญจพรรณ เอกะสิงห์, และธัญยา พรหมบุรมย์. (2545). ผลกระทบของการเกษตรที่สูงในศูนย์ พัฒนาโครงการหลวง. *วารสารเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 6(2). 48-63.
- พลฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์. (2553). *การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน: พื้นฐานการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก. (2549). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลบอลคิมทอง.
- เมตต์ เมตต์การุณจิต. (2547). *การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย.
- วชิรา เดชารัตน์. (2547). *กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชน: กรณีศึกษาตำบลคอตราชาย อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี* (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

- วรวิทย์ โธมรัตน์พันธ์. (2548). *ทุนทางสังคม*. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- วิจารณ์ พานิช. (2549). *การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- วิจารณ์ พานิช. (2555). *วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. (2556). *ความล้มเหลวในการศึกษาของชาติ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- ศุภวีย์ พลายน้อย. (2553). *นานาชาติวิพากษ์การถอดบทเรียนและการสังเคราะห์ความรู้* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มูลนิธิสยามกัมมาจล.
- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่. (2548). *สรุปรายงานการดำเนินงานการจัดการศึกษา นอกโรงเรียนบนพื้นที่สูง รูปแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” (ศศช.)*. เชียงใหม่: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2556). *การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาและงบประมาณสำหรับท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: เอ.พี. กราฟิค ดีไซน์.
- สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง. (2555). *เรียนรู้ร่วมกันภายใต้โครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ โครงการหลวงและพัฒนาศักยภาพชุมชนบนพื้นที่สูง ปี พ.ศ. 2550-2555*. เชียงใหม่: มูลนิธิโครงการหลวง.
- สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง. (2555). *ยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติด้านพื้นที่สูง (พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
- สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง. (2560). *ยุทธศาสตร์สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2560-2564)*. เชียงใหม่: ผู้แต่ง.
- สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน. (2546). *รายงานสรุปผลการนิเทศการศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือปีงบประมาณ 2546*. กรุงเทพฯ : สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.
- สีลาภรณ์ บัวสาย. (2547). *พลังท้องถิ่น: บทสังเคราะห์งานวิจัยด้านชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2550). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ และคณะ. (2557). รายงานการวิจัยเรื่องการประเมินความคุ้มค่าในการบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.

Burlington, M. (2005). *Information and Knowledge Management*. Oxford, England: Elsevier.

Dalkir, K. (2005). *Knowledge Management in Theory and Practice*. Oxford, England: Elsevier.

Dewey, J. (1963). *Experience and Education*. NY: Collier.

Elias, M. A., Hassan, M. G. (2004). *Knowledge Management*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Forbes, S. (2003). *Holistic Education: An Analysis of its Ideas and Nature*. Brandon, VT: Foundation for Educational Renewal.

Miller, R. (2000). *Caring for new life: Essays on holistic education*. Brandon, VT: Foundation for Educational Renewal.

Nonaka, I., & Takeuchi, H. (1995). *The Knowledge Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation*. NY: Oxford University Press.

Peter, M. S. (1990). *The Fifth Discipline: The Art & Practice of The Learning Organization*. NY: Currency Doubleday.

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณผู้บริหารคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ที่อุดหนุนทุนการวิจัย เรื่อง การนิเทศการดำเนินงานโครงการจัดการความรู้และกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน และขอขอบคุณผู้บริหารและครูในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแม่ฟ้าหลวงจังหวัดเชียงใหม่ที่ให้ความร่วมมือในการวิจัย ซึ่งผลการศึกษาที่ค้นพบในรายงานวิจัย คณะผู้วิจัยได้นำมาเสนอเป็นบทความวิจัยนี้